

رهنگه‌دانا باهتین جفاکی د کومه‌له چیرۆکین مه‌یدانا کوچکان یا (ئیساعیل هاجانی)

روندک محسن اساعیل

مامۆستای یاریده‌ده‌ر

پشکا زمانی کوردی، کولیژا په‌روهردا بنیات، زانکویا زاخو

هه‌ریا کوردستانی-عیراق

پۆخته

ئه‌ف فه‌کۆلینه هه‌ولده‌که ژۆ خویا کرنا چه‌وانیا رهنگه‌دانا باهتین جفاکی دناف ده‌قین چیرۆکیدا ،هه‌لبه‌ت هه‌ر میتوده‌کا ره‌خه‌بی گرنکی و سه‌نگا خۆه د ئه‌ده‌بیاتی دا هه‌یه ،ره‌خنا جفاکی ژۆ وه‌کو جۆره‌کی گریگ ژ ره‌خنا ئه‌ده‌بی روله‌کی مه‌زن د ئه‌ده‌بیاتی دا دگزیوت و ره‌خنا جفاکی بیکه‌ه گرنده‌که‌ی دناقه‌را شێسه‌رو به‌ره‌م و ژینگه‌ها ده‌وره‌ی ئه‌ده‌بیاتی دروست ده‌که‌ت ،کو بریکا وی ره‌خه‌گر دشی‌ت ریزه‌و راده‌ی کاریه‌گه‌ریا جفاکی لسه‌ر شێسه‌ری ئاشکرا به‌که‌ت ، هۆکارین هه‌له‌بژارتنا مه‌ ژۆ چیرۆکین هاجانی ئه‌و بوویه‌ کو پرانییا چیرۆکین وی باهتین جفاکی هاتینه‌ ده‌ستپه‌شانه‌کرن،هه‌روه‌سا نارمانج ژ ئه‌فی فه‌کۆلینی ئه‌وه‌ کو چیرۆکین چیرۆکیه‌سی کورد لیدی بینگا و پره‌نسیپین شروقه‌کرنا ره‌خنا جفاکی شروقه‌کریه ،ئانکو دئ ئه‌وی هونه‌ری ده‌ستپه‌شان که‌ین یین کو ئه‌فیه‌ری چیرۆکی دناف شی‌ژۆزی خوددا بکارئینیای ژۆ به‌رجه‌سه‌کرنا باهتین جفاکی که‌واته ئه‌و په‌یف و ته‌کنیکی تابه‌تن ب شێسه‌ریه .

د ئه‌فی فه‌کۆلینا بنا‌فونیشانی (ره‌نگه‌دانا باهتین جفاکی د کومه‌له چیرۆکین مه‌یدانا کوچکان یا ئیساعیل هاجانی)، هه‌لبه‌ت د ئه‌فی فه‌کۆلینیدا دیاردکه‌ین تا ج راده چیرۆکیه‌سی بۆ تاکی جفاکی ل دورور ئه‌وان باهتین جفاکی ده‌ریه‌ن خوه ئاراسته‌کریه و بۆ مه‌خویا بوویه‌ کو شێسه‌ر که‌له‌ک یین ب جفاکی خوه کاریه‌گر بووی ،پرانییا باهتین جفاکین سه‌رده‌می شێسه‌ری دناف ئه‌فان چیرۆکاندا هاتینه‌ ره‌نگه‌دان وه‌کو باهتین(که‌نده‌لی،ره‌شینی،هه‌ژاری، نه‌ خوینده‌واری).

په‌یژین سه‌ره‌کی: ره‌خنا جفاکی، بنه‌مایین ره‌خنا جفاکی، مه‌یدانا کوچکان، میژوو یا سه‌ره‌لدانا ره‌خنا جفاکی، دیاردین جفاکی.

1. پێشه‌کی

- ره‌خنا جفاکی وه‌کو ئیک ژ گرنکه‌ترین تیۆرین ره‌خه‌بی،هاتیه‌ دناف گوره‌پانا فه‌کۆلینین ئه‌ده‌بیدا،کاریه‌گه‌ریا خوه دناف پیناژویا ره‌خنا ئه‌ده‌بیدا به‌رجه‌سه‌کریه.زنده‌باری ئه‌فی چه‌ندئ ره‌خنا جفاکی هه‌می هه‌لومه‌رجین سه‌رده‌ریکرنا جفاکی دنازینیت و بره‌نگه‌کی هونه‌ری دنافا ده‌قین ئه‌ده‌بیدا ره‌نگه‌داینه.چیرۆکین ئیساعیل هاجانی و هه‌روه‌کو مه‌ تیبینی کری پرانییا باهتین جفاکی یین جفاکی شێسه‌ری هه‌میژکریه و بره‌نگه‌کی هونه‌ری دناف چیرۆکین ئه‌ویدا هاتینه‌ ره‌نگه‌دان ،ئه‌ف چه‌نده بوویه ئه‌که‌ره‌ک کو ئه‌م ئه‌فی فه‌کۆلینی لسه‌ر ئه‌فی باه‌تی ئه‌نجام بده‌ین .
- نافونیشانی فه‌کۆلینی: ئه‌ف فه‌کۆلینه ل ژیر نافونیشانی (ره‌نگه‌دانا باهتین جفاکی د کومه‌له چیرۆکین مه‌یدانا کوچکان یا ئیساعیل هاجانی .
- ریازا فه‌کۆلینی: ئه‌ف فه‌کۆلینه لیدی سرۆشتی فه‌کۆلینی و شروقه‌کرنا وی، لیدی (ریازا وه‌سفی-شلوکه‌کاری)هاتیه‌ ئه‌نجامدان .
- سنوری فه‌کۆلینی: کومه‌له چیرۆکین (مه‌یدانا کوچکان)یا ئیساعیل هاجانی .
- پلان و په‌یکه‌ری فه‌کۆلینی: فه‌کۆلین ژ دوو پشکان پیک هاتیه :
  - پشکا ئیکه‌ی لژیر نافونیشانی سه‌ره‌کی هاتیه (لایه‌نی تیۆرین ره‌خنا جفاکی) وئه‌ف پشکه ئه‌فان چوار ته‌وه‌ران بخوه‌ده‌گری: تیکه‌ه و پیناسا ره‌خنا جفاکی ،میژوو یا سه‌ره‌لدانا ره‌خنا جفاکی ،بنه‌مایین ره‌خنا جفاکی،هۆکارین سه‌ره‌لدانا ره‌خه‌یا جفاکی دناف ئه‌ده‌بیاتی کوردیدا .
  - پشکا دووی- پراکتیزه‌کرنا بنه‌مایین ره‌خنا جفاکی لسه‌ر ده‌قین کومه‌له چیرۆکین (مه‌یدانا کوچکان) . مه‌ یازده چیرۆک بره‌نگه‌کی پراکتیکی شلوکه‌کریه .

المجلة الاكاديمية لجامعة نورو، المجلد 8، العدد 4 (2019)

ورقة بحث منتظمة نشرت في 2019/9/17

البريد الإلكتروني للباحث : rondik.mhsen@gmail.com

حقوق الطبع والنشر © 2017 أسماء المؤلفين. هذه مقالة الوصول اليها مفتوح موزعة تحت رخصة

المشاع الايدياعي النسبي - CC BY-NC-ND 4.0

رۇمانا ئەلمانى(6). ھارى ليفن ژى دېئىت (پەيۋەندى دناقبەرا ئەدەب و جفاكىدا پەيۋەندىك ئالوگوركيە، چونكى ئەدەب زانبارين جفاكى پېشكېش دكەت))7). ھەروەسا پەيۋەندىيا ئەدەب ب جفاكىفە گۆتەكبناف و دەنگا بونالدى (bonald) ياهەى دەمى دېئىت (ئەدەب دەربىرېنە ژ كۆمەلگەھى)8). كەواتە پەيۋەندىيا دناقبەرا ئەدەب و جفاكى دا پەيۋەندىيەكا رە و رېشالېيە و پېشكە گرىداينە و ھەر چىرۆكفېسەكى شىۋازەك ھەيە بۇ چىكرنا چىرۆكېن خوە و ھەر رەخنەگرەكى شىۋازەك ھەيە بۇ ھەلسەنگاندن و شروفاقەكرنا تىكست لېر دەستى خوە بىن گومان ئەو ژى ژەئەوى جفاكى ژ دايك بوويە و پەيۋەندىيەكا بېز دگەل جفاكى خوە ھەيە. ھەر وەكۇ دەھتە زانين جفاكىن مروفافەتى ژىكجودانە و ھەر ئىك ژ ئەفان ساخەتېن خوە ھەنە و ژ بەرھەندى پرنسېن جفاكى ئەوېن دناف تىكستلاردا دەھتە بەرجەستەكرن ژ جفاكەكى بۇ جفاكەكى دى جودانە .

2.2 مېژوويا سەرھەلانا رەخنا جفاكى

مېتودا رەخنا جفاكى ژ ھەرا رەخنا مېژوويا سەرھەلایە ژ رەھەندىن رەخنا مېژوويا بومە خویا بوو ، كۇ پېدېفە رەخنەگر، جفاك و ژىنگەھى نېسەرى بزانت تاكو بشىت دئەنجامدا رەخنەيەكامېژوويا تەمام بگريت ، ھەر ژ ئەفنى رۇانگەبى و ژئەنجامى پېشەبەرنائەفنى جورى رەخنى ، (رەخنەيەكا دى تاېن خوە لسەر دانان و بنەمايېن خوە لسەر ئافاكرن و دېتە پارچەك ژ رىياز مېژوويا ژ وى دايك بوويە، و دەستېپىكا خوە ژ ئەوئ وەرگرتىە ئەو ژى رەخنا جفاكى يە، تىژورا رەخنا جفاكى درېزە پىدانان رەخنەيا مېژوويە)9) ئەفنى رىيازى ل دەستېپىكا (سەدى نۆزدى سەرھەلایە، ھەر وەكۇ ل سالا (1800) دېتە سالا دەستېپىكرنا ئەفنى رىيازى و رەخنەگر فرەنسى مەدام دى ستال(1766-1817) بەرتووكەكى بنافونشانى (لور ئەدەبى) ددانىت ، و دېئىت ئەدەب لىدېف گۆھورېنىت جفاكى دەھتە گۆھورېن و پېدېفە ئەوان رەوشتېن جفاكى بەرجاف وەرېگريت)10). خویايە ئەم نەشېن تىكستەكى ئەدەبى لىدېف رىياز رەخنا جفاكى شلوفەبەكەين بېئ ئەوان رەوش و كاودانېن دناف جفاكىدا ھەين بزائېن، ئەو كەسى ئەدەب ل دەف ئەوئ پارچەك ژ جفاكى و سېاسەت بۇ دەولەتى د چەرخى نويدا دانايى كۇ ئىكەم كەس ئەو ژى (جان باتىس فېكو 1668-1744) دپەرتووكا خوەدا ئەوا بنافونشانى(جېھانا نوى)كو جھى دويانى لسەر رولى ھۆزانى ل شارستانىت كەفن و پەيۋەندىن دناقبەرا داستان و جفاكى ئەدەبىدا كرى)11) و بدېتتا فەيلەسوفى ئەلمانى (ھېگل 1770-1830) جېھان دگۆھورېن بەردەوام دايە

• گرىگيا فەكولېن: گرىگيا فەكولېن مېتودەكا رەخنەيا ئەدەبى بشىۋەكى تېرۆتەسەل ھاتىە وەرگرتن كۇ رەخنا ئەدەبىيا جفاكىە ، بنەمايېن وى لسەر كورتە چىرۆكا كوردى ھاتىە شلوفەكرن، تايبەتى چىرۆكىن ھاجانى ئەو باپەتە ھاتىنە دەستېشانكرن كۇ گرېدايى دياردين جفاكىنە .

2. پشكا ئىكى: (لايەنى تىۋرېن رەخنا جفاكى)

1.2 تەوەرئ تىگەھ و پېناسا رەخنا جفاكى دا

رەخنا جفاكى وەكۇ تىگەھى خوەبى رەخنەبى، برېتېە: ژ ئەوئ تىۋورا رەخنەبى، يا كۇ لىدېف پرنسېن جفاكى تىكستى دەھلكولېت و شلوفەدكەت، پېخەمەت فەدېتتا ئەوان نارېشېن جفاكى بېن كۇ نېسەر د ناف تىكستى دا، بەرجەستە دكەت. (رەخنا جفاكى برېتېە ژ تىبېن جفاكى ناف تىكستى دا ، دېسان پەيۋەندىيا راستەوخو ب باپەتېن جفاكىفە ھەيە، ئانكو ئەو جفاكى تىكست د نافدا ھاتىە ئافراندىن)1). واتە پېدېفە رەخنەگر ئەوئ ژىنگەھى نېسەر دنافا ژايى بزانت دېسان(رەخنا جفاكى شروفاقەكرەكا جورى دەتە چەوانيا پەيدا بونا نېسېن ب سروسىتى جفاكى ئانكو رەخنەيەكا د وارئ ئەدەبى دا بېتە كرن ، گرېدان و پەيۋەندى ب جفاكى فە ھەبېت)2).

پەيۋەندى دناقبەرا بوويەرىن ئەدەبى و دياردين جفاكىدا نە پەيۋەندىك فورمىە بەلكو ئەفنى سنورى دېزىنت و بەرەف باپەتېن ئەپستومولوزى دچىت)3) ئانكو رەخنەگر ھەول دەتە بەرەف چەوانيا زانېنا ئەوان باپەتا پچىت ئېن كۇجفاكى ب ئازرىن ھەر وەسا (رەخنا جفاكى كەواتە دياركرنا كىياسى و ئاراستەكرنا ئەوانە ژبۇ گەھشتنا جفاكەكى ئوونە و پېشكەفتى)4) دېسان (تىكستا ئەدەبى لىدېف رېرەوا دەلاھتا جفاكى بېتە كرن)5). كەواتە رەخنەگر خواندەنەكا جفاكى لسەر تىكستى بکەت و ئەوان نېشانېن جفاكى دناف ئەوى بەرەھەمىدا دياربکەت، دئەفنى بياقېدا مەدام دى ستال دېئىت(ئەدەب لىدېف ھزرو و پېشكەفتن و زانېنې دناف جفاكى دا دەھتە گۆھورېن ، بەلگە ژ بۇ ئەفنى چەندى ئەدەبا فرەنسى دەسەردەمى بەرى شۆرەشى لسەر ئاراستى دەربىرىن بوويە ل وى دەمى لسەر مېژوويا بەرى ئەوئ ياگرتى بۇ ، بەلى پىشتى شۆرەشى ئەفنى ئەدەبى گۆھورېنەكا مەزن بچوفا دېت و ژ ئەنجامى ئەفنى گۆھورېنې گۆھورېن جفاكى بوو، زېدەبونا ئازاديا تاكەكەسى ، ئەف چەندە نەبېنى فرەنسا فە گرت ، بەلكو ل ئەورۇپا ھەمى بەرەلافا بوو، تايبەت دراما ئىنگلىزى و

- گوهورینین چەندی دبنە ئەگەری گوهورینین چەوانی (12). دیسان لگورە ی گوتنا ئەفی فەیلەسوفی (رومان داستانا چاخنی برزوازیە) (13). ژ ئەوان کەسین کاریگەر بوین ب فەلسەفا (هیگل) ئە و ژمی (کارلمارکس 1818-1883) و (انجلز 1820-1895) تاییەتی لایەنی زانیاری (14) ، سەرەرای ئەفی چەندی ئەو گوتنن بەری هینگی لاسەر رەخنا جفاکی هاتینە گوتن نە بوونە جەمی سەرئەجی لادف مارکسیزم لەورا (مارکسیزمی باوەری ب ئەوی گوتنی ئەئینا ئەوا دپیژیت (ئەدەب دەریزی ژ جفاکی دکەت، بان ژمی ئەدەبیات یا ژیاننا جفاکی کاریگەر بی، مارکسیزمی رویەکی دیتری رەوشەنبیری لاسەر ئەدەبیاتی زیدەکر کو نیزیکی ئایدولۆژیاییە و ژەرکو ئەدەبیات خوە دناف بنیاتی سەرەفی جفاکی فەدشیریت و لوماهیکی دیتە پشکەک ژ بنیاتی ئابووری و جفاکی ژەرەندی مارکسیزمی تەماشەبی دوو جۆران کرن ئەو ژمی ئەفەنە :
  - سەبارەت سەرۆشتی ئەدەبی، مارکسیزم وەسانی دینیت کو ئەدەبی بقیەت یان نەقیەت، ئەدەبیات رەنگەدانا ژیاویە و سەرەرای ئەفی چەندی کو ئەدەب دەریزی ژ هەستین کپکری دکەت، ئەفجار ئەف گوتنە گەلەک نافدار بوو .
  - بەلێ مەبەستا ئەدەبی ئەو ژمی لادف ئەوان گرێدایە ب هەلوێستی ئینسەرە ژ ئەوی مەلانی یا بەرەلەفا دناف جفاکیدا، جفاکی خوراگریەکا توند بچووە دیت و ئارمانجین ئەدەبی دیارکرن ، ئەگەر جفاکی گوهورینەکا وەسا دیتبیت کو بوویە لاسایەک بو چینا جیانی، د ئەفی بارۆدۆخیدا ئارمانجا ئەدەبی ئەو بوو پارێزگاریا جینەکا نوبی بکەت) (15).
  - رەخنەیا مارکسیزمی بەرەلەف بو ، زانستەکی دیتەر بچووە دیت ئەو ژمی زانستی جوانیا مارکسیزمی بوو، هەندەک خاسیەتین نووی بو رەخنا کاریگەر مارکسیزمی دیاربوون، ژ ئەوان ژمی رەخنا دەریزنا رەخنا جفاکی، رەخنا ئایدولۆژی ، رەخنا ژیاوی ، (...)(16).
  - مارکسیزمی جەختی لاسەر جینین جفاکی کر و بریکا ئەوان چینا و هیزا ئابووری دیشین ئەوی جفاکی دیارکەن و ئەو مەلانی دناف جفاکیا هەبی ئاشکرا بکەن .
  - هەر وەکو رون و ئاشکرا ئەفی تیورا رەخنا جفاکی وەکی هەر ریزاوەکا دی خودان بپشەنگ و دانەرین هەرە بناف و دەنگ یین هەین ، ب گرنگی دیتە بەرچاف وەرگرتن ئەو ژمی ئەفەنە :
  - مدام دی ستایل: (madam de style) وەسا تەماشەیی ئەدەبی دکەت (کو لادف گوهورینین جفاکی دیتە گوهورین، و لادف کوادین جفاکی پیش دکەت) (17).
  - هیپولیت تین: (hippolite tin) دپیژیت (گەلەک کاریگەر بووم ب پیشکەفتنا زانستین ژیکجۆدا، و تیکەهەن رەخنا جفاکی ژمی پیناسەگریە کو پینکولەک ژ بو تیورین زانستی ئەدەبی و زانستین دیت) (18).
  - جورج لوکاش: (George Lukas) دپیژیت (کارتیکرەکا مەزن یا لاسەر بلندکرنا ئاستی رەخنەیا ئەدەبی مارکی هەیه، لادمی هەفەندیا سادەیا دنافەرا کارتیکرن و بەرژەوندیا چینین جفاکی کو دیشچوون لاسەر بونیاتی جیانا خەیلی دگەل بونیاتی جفاکی کر) (19).
  - جان باتیست فیکو: (gian battista vico) دپیژیت (پیدفیه ئینسەر ی باوەری ب ئەوی چەندی هەییەت، کو جفاک بە رەوام دیتە گوهورین) (20).
  - کارل مارکس: (karl marx) ئەو ژمی دپیژیت: (دقیەت داھینانا ئەدەبی لادف سەرخانا میژوو یا جفاکی بیت) (21).
  - زیدەباری ئەفان ئینسەران چەندین ئینسەرین دیتەر هەنە دیواری تیورا رەخنا جفاکیا کارکرن ئەو ژمی (لوسیان گولەمان، کانت، ئوسکار وایلد، جون ماکی....)
- ### 3.2 بنەمایین رەخنا جفاکی
- دیتە زانین هەر تیورەکا رەخنەیی لاسەر چەندین بنەما هاتیە ئافاکرن و پیدفیه رەخنەگر لادف ئەوان بنەما بچیت ، تاکو بشیت ئەفی چەندی شلۆفە بکەت، لقیەرە ژمی دئ بشیووەکی گشتی باسی بنەمایین رەخنا جفاکی کەین وەکو ئەفان بنەمایان:
- پیدفیه هەر (شیسەرەک ژجفاکی خوە و ژ ژیاننا جفاکی ئەوی خواندنن سنورداریکەن یا کو لاسەر جفاکی دیتە ئەنجامدن) (22) . ئانکو ئەو جفاکی رایلستئ ئینسەر دنافا پەیدا بوی تیکستئ خوە دنافا ئافرانیدیە .
  - رەخنا جفاکی (ئەو رەخنەیه یا کو لاسەر ئارنیشە و زۆردارییا لاسەر مللەتەکی هاتییە کرن ب ئاشکرا و بئ ترس و ب ویزەکی فەکوێلین لاسەر بپیتە کر و ئەنجامدن) (23). فەکوێلینا ئەوان رەوش و تبتال و پلانا ژبو چاکسازیکرنا جفاکی بپیتە کرن .

سنورئ ئەوان دەرباز بوو بۆ ئاف تیکستی دا .

4.2 ھۆکارین سەرھلانا رەخەیا جفاکی دناڤ ئەدەبیاتا کوردیدا

ھەرۆک دەھیتە زانین مللەتی کورد ھەر ژ کەفندا کەفتیە لژیڕ بارۆدوخی سیاسی، ئابووری، جفاکی... ھتد. ئەفجا ئەدەبیاتی کوردی ژ لژیڕ ئەوان بارۆدوخی بوو، ئەنکو کەفتیە ژیر ئەدەبیاتی کلاسیکی، دتەوی ئەدەبیاتی سنور ھەبووینە، کو ھۆزاشان و ئیسیسەران ب ئازادی نەشیان ھەستی خوہ ی نەتەوہی دەربەرن، بەلی ئەدەبیاتی نوی ی کوردی جوہ سەرہستەیک دایە ئیسیسەران ئەو ژ پستی چوونا گەنج ولوین کورد بۆ ولاتین بیانی وەکو تورکیا و ئەوروپا تاییەت ئەوان ولاتین ھەقسوی و تیکەلیا رەوشەنیریا ئەوان بووینە ئینانا بەرھەمەن نوی بۆ ئاف ئەدەبیاتی کوردی ئەو ژ بربکا وەرگێرانا ئەوان بەرھەمەن بیانی، ئەدەب مل ب ملی جفاکی دەھیتە گۆھۆرین، دناڤراستا سەدی تۆزدی دا کوردستان روی ب روی ھندەک رویدان و گۆھۆرینان بوو، دتەوی دەمیدا مینرئیشین کوردی ژلائی ھیزین دەولەتا عوسانی و سەفەوی ھاتنە ژناڤەرن، ھەلوئستی دەسلاتا ئەوان دژی ھیتی و ئومیدین گەلی کورد بوو، ئەف رەوشا خراب بۆ ئەگەری بلند بوونا ھەستا نەتەوہی یا جفاکی کوردی و رابوون ب ئیسیسنا ھۆزانا و بۆ ریکخوشکەرەک بۆ ئیسیسنا ھزرا مرۆڤی کورد، کو جفاکی خوہ بگۆھۆریت. زیدەباری ئیسیسنا ھۆزانی ھەرۆسا دەست ب ئیسیسنا (چیرۆک، کورتەچیرۆک، رومان... ھتد). ھاتەبەرن، دیسان گەلەک چالاکی باش ھاتنە ئەنجامدان بۆ جفاکی کوردی. ژگرنگترین خالین جفاکی کوردی پێشکەفتی ئەو ژ ئەفەنە :

- دامەزراندنا کومەل و ریکخراوین سیاسی کوردی .
- سەرھلانا شورەش و راپەڕین کوردی.
- دامەزراندنا ئیکەمین چاپخانا کوردی و بزافا رۆژنامە گەریا کوردی.
- گرنگیدان ب خواندن و چاکرنا قوتابخانان.
- کاریگەریا سامانی کەلتوری کوردی.
- کاریگەریا ئەدەبێ بیانی (ئەوروپی) (31).

ئەفە ھەمی بووینە ئەگەری پێشکەبەرن جفاکی کوردی، ئەو کومەل و ریکخراوہ و چاپ و چاپخانە، رولەکی سەرەکی ھەبوو، ژبۆ ھشیار کرنا خەلکێ کوردستانی و دەرکەفتنا دەستەلانا عوسانی و بیانی، شورەشین مەزن کاریگەریەکا بەرچاڤ

• دباردین ھزری دەھینە ھۆمارتن سەرخان کو پینکەھین ژ رەوشت و ئاین و سیاسەت، دەربارە ئی ئەف چەندی (ئەنجلز) خویداکەت و دیتیت (ھزری چینا دەستەلادار یں دیار ژ ئاشکرانە دناڤا سەرەمیدا، چونکی پتر ھیزا مادییە، کو حوکی ل بیافین ژبانی دکەت) (24). لڤیرە پیدفیه رەخەگر رشتی جفاکین ئیسیسەری بزانی، ئەنکو ل کیش جفاکی ژدایک بوو، و ژبانا خو دناڤا بوراندیہ .

• پیدفیه رەخەگر کەسەکی وەسا بیت کو ئاریشە و ئازارین خەلکێ بخوینیت (تاکو ھوشیاریا جەماوہری بکەت و ی پشکداریت د چارەسەریا ئەوان ئاریشادا) (25).

• رەخەگر جفاکی پیدفیه ی ھەڤشک بیت دگەل کومەلگە و مللەتی خوہ، تئی ئیک لایەن نەگرت (ریزگرتنەک ل ژبان و پاشەرۆژا مرۆڤایەتی بکەت) (26). ئەفە ژ دئی بەرپساری ل دەف رەخەگری پەیداکەت، وەکو ریزگرتنک بەرانبەر مللەتی وی .

• پیدفیه رەخەگر بزانی کانی ئەو کەسایەتی یان ژ جفاک و ئەو رویدانین دناڤ تیکستی دا ھەین ژلائی جفاکی چەوانە یان چ سالوخەتین جفاکی بخوہدگرت، (چونکی ھەر ئیسیسەرەک ئەندامەکی جفاکی خوہیہ ، ئەو فاکتەری جفاکی بووینە ئەگەر بۆ ئافراندنا بەرھەمی ئەدەبی) (27) .

• ژ بنەمایین رەخەیا جفاکی کو (تیکستا ئەدەبی کاریگەری و ئەرکی جفاکی خوہ ھەییہ، ئەو جفاکە لسەر تیکستا ئەدەبی دەسپینت) (28). ئەنکو باندورا ئەوی تیکستی دا رەخەیا جفاکی دەھیتە بەرھەستەکر .

• راگرتنا ھەقسەگی دناڤەرا تەوہری خودی و بابەتیدا ژبۆ بەری خوہ دانا دیاردا ئەدەبیاتی) (29).

• پەوہندی کارتیکرن و کاریگەبوونی دناڤەرا بەرھەمی ئەدەبی و ژبۆاری جفاکیا، پەوہندیەکا دیالیکتیکیہ و نەبنتی رەنگەدانەکە ھەرۆک ماركسی بۆ دچیت) (30) .

پیدفیه رەخەگر بزانی کانی چەوانی ئیسیسەر ھزرو بیروباوہارین جفاکی مینا (ھەلوئستین سیاسی، ئایدیولوژی، چینایەتی، ئایینی، پەروەدەیی.....). داہەزاندینە وژ

چېرۆك ئىشى قىياپە ئەۋى پەيامى بگەھىنىت، كۆ ئەو خالا جھى سەرسورمانى وىخاينى ئەۋە دەمى جە و ۋەلات ب دەستى شىشى مۇرقى بېنتە چۆلكرن و بېنتە ھۆكارەك بۇ دەربەدەرىن (پەياما چېرۆكى و چېرۆكىنىسى) پەيىف و دەلالەتا جفاكى (صە) يە (زەرۆ) كۆ ئەۋەكى ھەمى (صا)بە دەرىنا جفاكى مۇرقى دز ژ چاقىن وى دياردېت بەرى كىيارىن وى، ئارمانجا سەرەكى: دىشىن بېژىن: تەعلو ژپەر باى(گوندى) رەقى بەر (باروڧى- باژىرى) چوو، چېرۆكىنىسى قىياپە د بەرھەمى خۇەدا ب ئەركەكى جفاكى رابېت .

"سپىدى تەعلو زىچېرەك كره ستونى زەرۆ، برە مەيدانكا صا دا بفروشت. زەرۆ نە ۋەكى ھەموو صا بوو، چو جاران ژ قەستا نەدنى و نە درەۋى. لى وى مۇرقى دز ب چاقان دناڧ هزار مۇرقان دە دناسى. ھەتا تەعلو قەھشىتە مەيدانكى دەڧى زەرۆ نەكەڧتە سەرېك، تەعلو دىن لىشان قە دگوت :

- ۋەى بابو ما قەى مۇرقەكى ساخلام ل فى باژىرى نىنە، ديارە مۇرقىن فى باژىرى ھەموو دزن؟! (34)

- ئىشەرى ل جھەكى دېتر ژ ئەڧى چېرۆكى ،ئامازەداپە دياردەبەكا دېترا بەرەبەلاڧ دناڧ جفاكى ئەۋ ژى (دزىبە)،(تەعلو) ئىك ژ كەسانىن سەرەكىن ئەڧى چېرۆكىيە .كۆ مالا خوە ژ گوندى ئىناپە باژىرى و (سەڧى)خوە ڧى بناڧى (زەرۆ) زىچېرەك كرىە ستوى برىارداپە بېتە مەيدانا كرىن و فروتتا سەيان و برىقە ئەڧى سەڧى رەۋىيە ،گەلەك كەسان و ئەڧى سەڧى ھەر ژ دويرقە مۇرقىن دزىكەر دناسىن و ئىكسەر لى درەۋى و خودانى ئەۋى (تەعلو)ى، پىشى كۆ دېتى سەڧى وى نرپە گەلەك كەسان، ئەڧقار بۇ ئەۋى دياربوۋىيە كۆ كەسېن دزىكەر ل فى باژىرى دىمشەنە .

2.3 چېرۆكا (ئەۋى يارى ب داۋى ئانى)

"ھاتە دنى كەس ل ھاۋىز دۆرى خوە نەدېت، رابوو پەپان رادھەژيا و دكەڧت. كەسەك نەبوو بېژىتى ھلۆ رابە كورى من، يان تەپەكى ل ئاخى بدت و بېژت خوى رشت. نە رۇژەكى ئىككى گوتى چەچوقۇتە بابۇ ھات، ئو نە بابۇ ھات جارەكى دەستى خوە ب سەرى داينىت. ل درىژىن شەقان سېنگەك نەبوو سەرى خوە پىشەنت، نە دەستەك ھەبوو پىشتا وى بگەمرىنت، يان چېرەكەكى بۇ بېژت. ل ناڧ ھەڧالان تم و تم پوسىدە و مەلوول و دامامى بوو" (35).

ھەبوۋىيە، مللەتق كورد دەست ژ مافىن خوە بەرنادەت. ئەڧجا ھۇزاشانېن كورد كىشىن جفاكى بەھسكرن و كرنە بابەتىن خوەڧىن سەرەكى، ۋانە(كىشىن جفاكى ھاتنە بەھسكرن ژلاڧى ھۇزاشانېن كورد بەرامبەر رزگارى يخوازا كوردى ،شىۋازەكى دېموكراتىي رون و ئاشكەرا ۋەرگرت، كۆ ئارمانجا وى ئەۋ بۇ كۆ ناڧەرۆكەكا جفاكى بۇ پەيدا بۇ باسى تىكچونا ژيانا ئابوورى و جفاكى كوردستانى ك(32).

رەخنەييا جفاكى گزىگىي ب ھاپىن مۇرقاڧەتى ددەت و پىشكدارى د ئىش و خەم و ئازارىن خەلكى دكەت، كۆدناڧ زورىيە ژانرىن ئەدەبىياتا كوردىدا ھاتىنە بەرجەستەكرن ،ب تايەتى دناڧ چېرۆكا كوردىدا، ئومونە چېرۆكىن جگەرخوڧىن قەدرى جان ....ئومومە بۇ ئەڧى چەندى پىشى ھاتنا داغىنى ئاۋارەيان ب گىشى و ڧىن كوردىن ئىزدى ب تايەتى بوونە ھىشىن و وىنى گەلەك چېرۆكان ،گەلەك گوھورىن دناڧ جفاكى كوردىدا پەيدا بوون ،ئىشەرى رابوو ئەۋ ئىش و ئازارىن سەرى خەلكى ھاتىن كرنە دناڧ بەرھەمى خوەدا ۋەكۆ مژارەكى بەھس لىنھاتە كرن دناڧ جفاكىدا ،بۇ ئەگەرى ئەۋى چەندى كۆ شانو ،دراما ،چېرۆك ....بېنتە ئىشىن .كەۋاتە ئەڧى چەندى ئەۋ ئىشەرى پالدان ئەۋ ئىش و ئازارىن خەلكى بكنە بەرھەم و برىكا ئەۋان بەرھەما ئەۋان كودانان بىنە بەرچاڧ.

3. پىشكا دوۋى: پراكىزەكرنا بىنەماڧىن رەخنا جفاكى لسەر دەڧىن كۆمەلە چېرۆكا (مەيدانا كوچكان)

كۆمەلە چېرۆكا (مەيدانا كوچكان) ژ كوما ئەۋان چېرۆكانە كۆ گەلەك بابەت و دياردىن جفاكى دناڧ دا بەرجەستە بوۋىنە، كۆ ناڧەرۆكەكا جفاكى بخوەڧە گرتىبە يا برە ژ كودانىن جفاكى و پرائىا ئەۋان چېرۆكان شىابىنە روناھىڧى بىخىنە سەر دياردىن بەرەلاڧىن رۇژانە دناڧ جفاكىدا پەيدادىن ب رامانەكا دى پەنجەيا خۇە ب دانىتە سەر ئارىشە و دياردىن دناڧ جفاكىدا ژ ئەۋان دياردىن دناڧا ئەڧى چېرۆكىدا ئەۋ ژى (ھەژارى، ئەزمان رەشى ،ڧندو ڧىلى ،خوپەرستى ...) برىكا ئەڧان دياردا دىشىن رەخنەييا جفاكى لڧىڧ بىنەماڧىن رەخنا جفاكى ئەنجامبەدىن .

1.3 چېرۆكا (مەيدانا كوچكان)

"ئەۋ جارا ھەڧتى بوو گوندى وان ب نانك و فرۆكان ھاتىبە چۆلكرن و كافلكرن ب دەستى ھەندەكىن نە ژ ئاخ و ئاڧ و زمانى وان. لى ئى جارى گوندى وان ب دەستى ھەندەك ژ نىشى وان ھاتە چۆلكرن. ھەر مالەك بۇ خوە ب رپەكى چوو. تەعلو ژى مالا خوە برە باژىرى ،د خانىبەكى ب كرى دە" (33).

روژانه بوويه فاکتەر کو ئەو کەسایەتی سەرەپای خوەشیو چیرۆکین د ئەوی ریکیندا ب سەری هاتین وەک (بیرھان)، لێ بیزاریەک ل دەف دروست دیت لەوێ، خوەندنەگەھێ ب بچە دەھێلنیت و ب شینوێکی راستەوخو ئامازە ب گوندەکی دویرددەت کو چ خوندنگەھ لێ نەبووینە، لەوێ ئەو هەقالین وی نەچاربووینە هەر روژ وی ریکێ بدەنە بەرخو، لێ هەر بێ ئەنجام بوو .

4.3 چیرۆکا (شەفەکا ب تێ)

"دەمی ئازۆ گوتی هەکە تو نەویتری وەرە ملامە بنقە؟
ئیکێ گوتی چاوا تو نەویتری ب تێ ل مال بنی پانی تو دیتۆی ئەز مێرەکی ب سەد مێرام؟!"

ئەری ئەز مێرەکی ب سەد مێرام، ماخو نە وەکی هەو کولافە مە .

ئیکێ دی گوتی : ئانکو تو ژ ئەجنیا ناترسی هەکە ئەف شەفە هاتنە تە؟

ئیکێ دی گوت: پا هەکە ئەزمانسۆرک و ناخوارکی دوی هاتنە تە دێ چ کێ؟

دەنگەکی دی گوت: دێ چ ل پیرھەفیا و سەرکینکا کێ؟" (38)

خویایە شینسەری ئامازەدایە دیاردەپەکا جفاکی ئەو ژێ ژ بو ترساندنا مرۆفی وەک (ئەزمانسۆرک، ناخوارکی دوی، پیرھەفی....) ئەفە ژ ئیک ژ خرابترین دیاردین جفاکینە دەمی زارۆک ب ئەفان ئافان دەینە ترساندن، چونکی تشتەکە چ هەبوون نینە بەلێ وەل وی زارۆکی دکەت هەست بەکەت کو ژ راست دێ ئەو تشتە هینی، لەوێ دەمی (ئازۆ) و هەقالین خو (نەشیی پیری) ب ئەفان تشتان دترسین، چونکی پیری ل مال نینە و مال یا بو نەشیی ئەوی مای ژەر ئەف چەندێ هەقالین وی وەکو دەلیقە دین داکو بترسیت .

"دیت هەند ئەزمانسۆرک و نان خوارکین دوی بێ ل بەر پەنجەری ددانین وان بێن چیق دکن. هەند دی ترسا وی زۆر بوو ب نوزە نوز گازیکر دادی ..

دادی هاتە پیری، لێ هەموو ئالاقین گەھاندنی نەشین دەنگی وی بگەھینە دادی، و چ هیز نەشین دادی ژ خەوا گران راکن .

چاقین وی ژ پەنجەری فە بوون، کەتنە دەرزین دەریکی دیسا ئەجنە ب ریز بێ خو دە قەلین و دبۆرن. ب دەنگەکی مەلوول گوت: وە ی ی .. باووو... (39).

د پارچەپەکا دیترا یا ئەف چیرۆکی ئامازەپە بو ترساندنا زارۆکان، لگورە ئەف پارچە دەمی نەشیی پیری دشت ئەو ئاقین خەبالی د هزر اویدا دەنگە دن و نەویتر بنشیت هزر ئەوی هەمی دەمینیت ل سەر ئەزمانسۆرک و ناخوارکی دوی لەوێ گازی دایکا

بدیتنامە شینسەری لەدستپینکا ئەف چیرۆکی ئامازەدایە، دیاردەکا جفاکی دناف جفاکی کوردیدا (خوی رشتن) کو لەمێ زارۆک شەرم دکەت و شەرمێ یان ترسێ) وە دیتۆی ئەف گوتنە هینشتا یا مایە دناف جفاکی کوردیدا، ئافابوونا کەسایەتیا زارۆکی ل سەر ئاستین پەرورەدیی و سایکۆلۆژی و جفاکی پەپویندەکا موکوم و خورستی ب هەبوونا دایک و بابان فە گریدایە وەکو پەپام.

"جارەکی قەستنا مەخانیکی کر دا خەمین خو بێن تەژی بو بەتەکی قالا بکت. پشتی ژ مەخانا سێ ژێ پوری، جە نەبوو لێ بروونت، وە ی باو ل فی باژیری هەموو تشت ب سرایە ..! مەخا نە مابوون بێ سەر، دفت ل مەخانی ژێ فینجا بکەفیه سرائی" (36).

هەر ژ ئەف چیرۆکی و ل جھەکی دیتەر، شینسەری ئامازەدایە دیاردەکا دیتەر ئەف کەسێ نامۆ فارپوویی ژ جفاکی دێ بەرەف جھەکی فاری فە (مەخانە) چیت چیرۆکفیس مەخانی وەک جھەک بو رفاندنا خەمین ئەف کەسی دەستپینشانکریە، ئامازەدان بو سەر یا مەخانیان دەلالەتە و ئامازەپە بو هەبوونا گەلەک کەسانین وەک ئەف کەسایەتیی د چیرۆکید، بەتەکی قالا دەلالەتە بو نزمیا ئاستی ئابۆری ئەف کەسی کو حەتا نەشیت (مەبی) ژێ فەخوت، لێ تێ چووێ دا خەمیت خو ب رفینیت .

3.3 چیرۆکا (تول چ و چ دکەری؟)

"تە فیا هەموو روژان بارانا گورگی بیت، تو و هەقالی خو ل فی ریکێ بچن . هینشتا ناخی تە و کتی، ل سەر قورمێ دارا بوژۆ، شینسە. تە و فی ریکێ، چیرۆکین دریز ل گەلێک هەنە. بێر تە، روژا تو بووینە نانەری و شقان هیلایە برسی و ناننەحینکا وی خواری و گوتیە خو: نەعەل با بێ خوئندن و خوەندنەگەھێ. ژ خو ئەف ریکە بوو، خوەندنەگەھ ل بەر تە رەش کری. هینشتا دفتلین مەسکین قوسکا تە، تەژی فان درانە. کووتناخا جفتی دا بەر خو و رابووێ سەر خو، زومین ژ دنیایی دەات" (37).

چیرۆکفیس فیاپە ئامازێ ب ئەوی چەندێ بەت کو بو گەشتن ب هەر ئارمانجەکی دفت (تاک) ب خوارگریت، سەرەپای ریک و ئاستەنگین نەخووش و ب زەحمەت، لەدستپینکا چیرۆکی ئامازە ب ئیدپوم و گوتنەکا کوردەواری دا یە (تەدفا هەموو روژان بارانا گورگی بیت) وەک دیارە بارانا گورگی یا دوم کورتە لەوێ وەک پارادوکسەک بەرامبەر ریکا ویا دریز (روژانە) بکارهینایە، بیکومان ئەف روتینا

خوشتقین خوڤه پي دېژن، مهبهست پيښو ته (ب بهژن و بال و بهرگويژين وان نارينكا دېژن).

"هه قالې ته نه وي هوين دېژن (فه به سوږي نه رد و نه سانان) گوت :

هه قال هه گهر نه ز مرم، هبتي دم كه له خي من بڼه كويه كني بلند و نه فه شيرن .

تو كه ني :

هه قال ته چ گوت ... ټانكو ټلهو ته بخون دا تو هه بلند بميني ، ته نه فېت بي

مه ولود، دا كرم و كيز ب ته هممه بن؟ هاهاها ...

نه وي ب رهخ ته فه گوت :

هوين چهند فاننازيكن، نه ز دېژم كه له خي من بكنه ديارى بو كوليژا پزيشكي بلا خوښكار لسهر من فير بن توژدارين، چيتره ژ كرم و كيز و نه لهويان .

ديسا تو كه ني:

باشه هه قال، من چاف نه مانه نه فه هه ردو بېلكين ته ديارينه بو من هه گهر پشتي ته برم!" (42).

پيگومان دهغه پاره چپروكيڼا ټيڅ ژ دياردين چاكي تيدا دياره نه وي ترس ژمړني، لگوره پي هه شه پيښا دناقهه را نه فان كه ساندا و هسا دياره هه ټيڅ داخوآيه كني دكته دهغه مريت كو كه له خي وان نه فه شيرن بهلكو بڼه جهمه كني بلند نه فه وي رامانا نه وي چهندي به كو دترسن ژ كارو كړياريڼ خو له ديف هزرين وان نه گهر نه هڼه فه شارتن دي قورتال بن و باجا كارو كړياريڼ خو نادن، ههروهه سا ټيكي ديتر خو به خش دكته بو كوليژا پزيشكي دا كو خوښكار فيرڼ لسهر كه له خي وي ، نه فه وي ژي نامازا نه وي چهندي ددهت كو نه فه كسي هه ني بريكا نهغه خو به خش پيچچك تاوانين وي سڅك بن لسهر وي .

"وه شهف كوشت، كه نيا وه بلنده . دياره وه پيڅه ټوكه كا نوي هه به؟

ته ستووي وي قراند :

چو نه... نه ممي به حسي مرفي دك! نهغه فېت ټلهو كه له خي وي بخون ، وغي كه له خي خوڤه كره ديارى بو كوليژا پزيشكي !

و ته؟

نه ز دېژم نو بلا كرم و كيز من بخون و نه وي ټلهو ، بلا كه له خي من ل جهمه كني تاري و گهرم پيڼل هه تا گه ني دبت، پاشي بهاږيڼه بهر هندهك كوچكيڼ برسي، چنكو نه وي هڼترن ژ كرم و كيز و توژدارين بازرگان" (43).

خوڤه دكته ، هه چهنده دا يكا وي يا مري و بهلني ترسا بنتي بووني ژييرا وي دبيت ، ديشدا گاري باڼي خوڤه دكته ، نه وي بي ناماده نينه ل ويږي ژ ترس و خه يالين بي رامان نهغه كور نه شيت بنهيت .

"ترسا وي زورتر لي هات . ب چالي چهپكا خوڤه كيشا دين ستيږكي شيناغه، سهري خوڤه ل ستيږكي دا ، ژ بنې پيا كره قيري: هه واره گونديڼوؤؤ؟ پاتكا وي گهرم بوو و ستوي وي شل بوو. له زكي گرت و چهق چهقا ددانين وي بلنديوو .

كيزه دي دين ستيږكي فه پي وي گهست، رومه كني خوڤه هلاقيت، نه نيا خوڤه وي ل ستيږكي دا و ژ بنې پيا كره هه ار : هؤ ټارؤؤؤ؟" (40)

د پارچه يكا دي يا نهغه چپروكي هه نامازه يه بو تني بووني و نه بوونا كه سه كني له دهف وي وهلي وي كره زيده بتريست و ژ هه ترسته كني هه بيت ههرا بكهت و هندي گاري دكته كه سي ټاگه وي نينه و گاري (ټارؤ) وي ژي دكته هه مي دخهون و كهس ل هه وارا وي ناهيت نهغه هه مي ژ وان ته خيڼ له دهف چينوون پهيدا بوو ، نه بوونا كه سه كني ل دهردورا وي نه وي ژ نه چار بوويه ژ گاري بكهت بهلي كهس لي نايته خودان. نه م دشين بيژن دهغه ترس له دهف زاروكي په يدا بيت نه شيت بهر پساتيا چ نشته كني بستوي خوڤه به گريت ، نهغه هه مي نه گهر دهروبه ر و خيزان هزرين خراب له دهف نه وان په يدا كني و نه شين ههست ب بهر پساتيا پي كهن ، له ورا پيدقيه زاروكي خوڤه ل سه ر بڼه ماڼ باوهرين په وروده و فيريكه ن دا پاشه روژه كه گش هه بن .

5.3 چپروكا (بايزان ، گول و گولبه خش پيڅه دوهرن)

"نه وي دهغه بوو، ديسان كوم ره شان سنوري وه لاني چيت كرين، ته په نا بپروو په يقين مام چلو روژا بانگينا دلته زين ، نه رد و نه سانين گوندي پيڅه گرين نخري وي ل كويه كني بلند ، بلند فري . روڼك پانگاندين و نه قيايي ژ بلنديا خوڤه دا كه هغه تني گوتي: "مامو ، مرؤف ژ ششي ټاخني به و دي بو ټاخني زفرت، چ روژهك ل پيش و ژ روژهك ل پاش ، خوڤه شيا مرفي دهندي ده به ، كوب مرؤفي بيژن و ټنك بهرگويژان ټنك بهر قين و نه خوڤه شيا مرفي نه وي ، گاڤا بيژن سوپاس ژ خودي ره دان و عه مريڼ خوڤه بپروو ژ وي نه شكه نخي هاته دهه ..." (41)

هه ژ ده ستيږكا نهغه چپروكي (هاجاني) نامازه دايه ديارده به كا چاكي نه وي ژي چپروكشيڼي نامازه دايه داب و نه رپته كني (ژين كورد) ددهت كو له ده مي مرنا

چونکی بی پیست ریشه و ترانا پنی دکهن ناهیلین بیته ههفال دگهل وان ،ئهف جوداهیا دناف وی چقاکیا دهیته کرن کارتیکنهکا مهن ل کهساتیا وی کریه و وهلی هاتیه کو هزر دکته دهی مهن دیت چ زهرین گوندی شی پینه کن .

8.3 چیرۆکا (کوسه)

"هیز دهنگی دایکا من دگوهی من ده دهنگ قهدت دهی ئەز زارۆك د دهگوشی ده، سترانهك ژ من ره دگوت(لاوی منو سوپه زوو مهن بی، ب جهنگ و پهری، ب شاش و پهری، هه موو هه ناسه کهر ، ل بهر سیبهر ته هه ناسه کن)، لی دهی مهن بووم، هند چنگ و چهر ب من فه نه هانن سیبهری ل کهلواشی خوه بک، لهورا ئەز چوموه هندافی کومکین ههستین دهیکا خوه ژیره گوت: دای ل من ببوره ئەز کوسه مه" (46).

ئیسهری د ئەفی چیرۆکیا ئامازه دایه ئەوی چهندی دهی دایک هیشین مهن بو زارۆکین خوه دخوازن، ئەفجا کاره کتهری چیرۆکی دهی خهونا دایکا خوه بجهنه ئیت و دیتتی ئەو هزرا ته بو من دانای ئەز وهسا دهرنه که قتم ل من ببوره ، دایکا وی هیشین مهن بو دخوازیته هز دکته بیته کهسه کی بهیز و ناقدار یان سه رکده و سه رکه قتی، بهلی ئەو وهسا دهرنا که قیت و دچیته هنداف کومکین ههستین دایکا خوه و داخوازا لیبورینی ژیدکته و دیتتی ئەز (کوسه مه) ئانکو کهسه کی لاوازم، کهسه کی ساده و بی هیز بو ئەو شیانیت مهن لدهف نه بوون باوهری ب خوه بیته .

9.3 چیرۆکا (پنلافا پیروز)

"گه لهك جارن خوه دهلاست ژهر بهرتشك و سیفۆلین كوكا، ئەوین مهن و زارۆکان ب ههقره تبهور دکن. دهی ما ئیسف محیو د فی رهوشی ده ددیت توره دبوو و ژ محیو بی ئاقلتر دبوو، دهست ب کرتی و خه بهرین کوچهری دکن. هوون نزانن ئەو کی یه ههی سهر قوزدایین سهر قوزدای . ئەفه محی یه ..میر محی یه، زهلامی رۆژین گران بوو، چه پهری سینگی دوژمنان بوو. د گهرمه گهرما شوره شی ده گولته ب بهرچیلکی کهفت. هندی ئەم هانتی خوه دهرمان بکت ، خوه دهرمان نه کر و گوت : هه که ئەز ئەو زهلام بم ب گوللا دوژمنی برم ، هه ما بلا برم و ههش ب من وه ریت. ئەز ژ هه بچووکی فی سرۆشتی چن بووم، دهرمانی من زاخا فی ناخی یه" (47)

لغیره دیارده بهکا دیتر یا جفاکی دهیته پیش ئەو ژی نوژدارین بازرگان، ههر وهکی ئەف کهسی دیتیت بلا کهله خنی من گهنی بیت باشته ژ کرم و کیزا ، مه ره ما وی ئەوه کو ئەو بی دناف جفاکه کنی دا تنی بازرگانی ب مرۆفان دهیته کرن پتر ژ چاره سه ربی لهورا ئە و بی دلگران ژ رهشا جفاکی خوه گازندا ژی دکته.

6.3 چیرۆکا (کاوار)

" باب ئەز ئەفرۆ، نه (کاوار) م، چنکو نه من ژ وهلات ماینه و نه چ وار. ئەز چه قکی دار زهیتونا کیفکۆپه، دناف کهفا دهریا پین سوور ده وهرمیم.. برینداره کی قهره ستیه، ژهر کیلین درنده و نه هنگین دهریا.. ماته له ره نافی من چ بت؟ نه خودی دایچه ههتا ئەفرۆ بیژنه من (خودی دا)، بهلکو ژ قهریژا قه ده ره کی مه، قه ده ره ژی دپی نافی، لهورا من نافی خوه کره (چه لوو پ). ئەز دزام کا نافی من ل جهم ته چهند پیروزه، لی ل فی وهلاتی هه موو پیروزیین ته ب فرهنگه کی ناچن. ئەفه قه ده را مه یه" (44)

سه بارهت ئەفی کورته چیرۆکی دیارده بهکا دیتر دهیته پیش چاف ئەو ژی ئامازه ب نه بوونا (ناسنامه و شوناسا) تاکی کورد ددهت، کو تاکه که ل ئەفی جیانی بی جه و واره، لهورا که سایه تی ئەفی چیرۆکی ژ نافی خوه بیزاره و گازندا ژ قه ده را خوه دکته، ئەگهر ئەو ژیرۆکه دهرینه ک بیت ژ ره هه ندین جفاکی و دهروونی پین ئەفی تاکی وهک نمونه ژلایه کی دیفه دهری پینی ژ ره هه نده کی "میژووی سیاسی" ژی دکته کو ب هه می تاکی کورد قه گریدایه .

7.3 چیرۆکا (رهشکو)

" د هه موو ژیا نا خوه دا من گازنده ژ پیستی خوه بی رهش دکر.. مرزا من ئەو بوو رۆژکی دناف زارۆکان ده بی گری بزقم مال.. هه موو ده ما زارۆکان یاری ب پیستی من بی رهش دکن، دگوتنه من رهشکو.. کهسی نه دخوهست ئەز چمه ژ وان ؛ ژنکو ئەو هه موو پیست سهی و زهر و زهلال بوون.. ترسا من یا ههر مهن ئەو بوو گاغا به زهلام ژ زهرین گوندی شوو ب من نه کن" (45)

(هاجانی) ههر ژ دهستییکا ئەفی چیرۆکی دا ئامازی ددهته دیارده بهکا جفاکی ئەو ژی پشت گوه ئافیتنا تاکه کهسی د نافی جفاکیا تابهت ئەو کهسی جودا بیت ژ که سین دیتر ههروه کی کاریکته ری ئەفی چیرۆکی (رهشکو) باسی خوه دکته و که ههر ژ زارۆکیا وی بی پشت گوه ئافیتیه دناف ههفال و جفاکی خوه دا ئەف زی وهل وی دکته ههست ب کیاسی بکهت و دل نه خوهش بیت ، ههتا کو هه فالینا وی ناکهن

یاباش دانا سَنور و یاسا و سزایانه کو هه رکه سهک هه رچه نده خودان هه یئین مه زن بیت، لی نایب ب سادهی و ئاسایی رهفتاری دگهل ئیسارو کارین فهومی بکهت. ههروهکی دبیژیت :

"هئیز ئیک ده مزئیر نه بوری، دیسا نهو زهلام زفری، ریشه بری مه زن خاچه کا که سکل سهر کاغهزی چیکری و دب نده ئیسیه ته ماف نینه قهله می که سکل ب کارینی، ژهر فی نه زانی و زنده گایی سنی رۆژان موچی ته هاته برین.

پشتی باده کا داخوازی زهلامی سهر ژ نوو چیکر و ئیزا یهک ب قهله می شین لیکری، ب دله کی مهلول چافی وی قهله می که سکل که، دین لئقان فه گوت:

ل من ببوره راسته فه هه ده می کنی دریزه تو ب من ره، لی دنی رۆژا ته هیت" (49)
هه رهکی ئاشکرا کو نهو ئیزا بو وی که سنی دیتر چیکری دروست نه بوو، مافی وی ژی نه بوو نهوی بکارینت، لهورا دهیته سزادان و موچی وی بی سنی رۆژان لی دیرن، نهفه هه می بوئهوی چهنده دزفریت ده می پیکری ب کاری خوه نه دهت و چافی وی ل ئیزا که سزین دیتر بیت، کهواته نهو که سه دیار بوو نه چوو به همی کاری خوه دا کو خزمهتا ملهت و خه لک و وه لاتی خوه بکهت، به لکو نهوی همی بوو پرکنا وان کیاسین دهروونی وی ههین بکهت، کهواته ژهر نهوی سهر پی چیا نهوی کری دهیته سزادان به لی که سزین ب نهفی رهنگی بدروستی کار نه کن دنی هه ر بیت بهردهوام بن لسهر کارین خه لهت و نه مافین وان .

11.3 چیرۆکا (زهلامی کورت)

"ژیان راههستا بوو ل گوندی .. زارۆکان (نه بجه دههوی) ئیبرکوبون، ئیدی نه دویران بچن مزگهفتی و مهلا شفکا خوه به ژینت، هه موو که تبوونه کلنسا خوه، زهرۆ بوو یا ژ مالا خوه دهردکهفت و دچوو کانی گوند و ته نوورا خوه دادا. نه ژ گورستانی دترسیا، نه ژ نوورها گورا زهلامی کورت، نه ژ ناله نالا مریان .. نه. نه دترسیا .

پشتی سنی ههفتی بۆرین ژ مرنا زهلامی کورت، ب تنی زهرۆ ئیبارین نهینیا دچوو سهر گورا زهلامی خوه بی رۆندک و حۆتک، بی شرینا هی و شه کرۆک، ب تنی ترارهک دین خفتانی وی فه.

ئاگر کهته بن پین هه لی: کچی مالباب ویرانی ما تو ناسی؟ اما قهی ته جهرگی شیران ههیه؟ لی گونی هه موو پین د هوشین خوه دا کورک بووین!" (50)

هه بوونا باوهری ب که سزین دیتر و بهر ئوخودانا وان ب چافی پیروزی دیارده کا دیتره دناف جاکیدا روویددهت، لئیره ژهر کو (زهلامی کورت) بی مری هه می گوندی

ههروهکی د نهفی کورته چیرۆکیدا دیار ئیسهری ئامازه دایه دیارده کا جفاکی نهو ژی نه زمان رهشیه ئانکو دهف پیسی، یا دیاره کو نهو که سنی بنافی (ئیسف) که سه کی دهف پیس بوو، ده می ئاخفتبا په یئین کریت ژ دهفی نهوی دهاتنه دهر، ده می دینت نهو خه لکه وهکی (زارۆک و مه زنان) ترانین خوه ب (مهی) دکهن ژهر کو که سه کی شیت بوو به، نهو خوه ناگریت و دهست ب نه زمان رهشی دکهت، خو یایه (ئیسف) ژ نهوان که سان بوو به سه ره ده ریا وی دگهل دهردورین وی بشواری جوان نه بوو به که سه که نایب ب تیکه هشتن په یاما خوه بگه هینت به لکو ب دهف پیسی و خه بهر دگه هینت، شیواری ئاخفتنی ئیک ژ شتین هه ره گرنگه ژ بو مرۆفی، لهورا نهوی نه شیا به نهو که سنی بنافی (مهی) بو نهوان بدهت نیاسین کا که سه کی چهوا بوو باشی شییت بوو به، ژهر هندی پیدیه مرۆفی شیواری جوان هه بیت بو سه ره ده ریکرنا دگهل که سزین دیتر، دا کو ههست ب کیاسیا خوه بکهت و دوباره نهوی خه له تپی نه کهت .

10-3 چیرۆکا (ئیزا که سکل):

"هه ره چهنده دزانی ژی فه رمانگه ها وان فه رمانگه هه کا کیم داخوازی به، به لکو مه می هه مو ئیک هاوه لاتی ده رگه می وی نه قوت.

پشتی سنی رۆژان مایه ل ژفانی ئیک ده ریکنی وی فه کت، ژ نشکافه زهلامه ک ده ریک دا پاش، ب بشکورین و ریزگرتن گوت:

-سپنده باش مامۆستا، زه حه مت نه بت بهس ئیزا ته یا مای.

باوه رنه کر کهنگی دنی قهله می خوه بی که سکل ئینته ده ری، پیمریشکه کی ل سهر داخوازی وی کت، بی کاغه زی بچوینت، قهله می که سکل ئینا ده ری، تیر تی فکوری، ب دهسته کی گران ئیزا خوه لیکر، هه ناسه کا کولا هه لکینشا، پشتا خوه دا کورسیکا زفرۆک، ب سهری تالا کاغه ز ب نک فه برن و ب بشکورینه کا چیکری :

که ره مکه" (48).

نهف چیرۆکه ب شیوه کی نه راسته وخو ئامازه دانه ب دانا نا که سزین ژ هه ژی ل هه یین هه ژی و هه بوونا زانیاری و پسپورین د هه ر کارو بوسته کی دا گه له ک یا گرنگه بو به رپرس، فه رمانبه را... یین ل هه یین کاری، هه ره و هسا ئامازه دانه ب نهوی خالا شاش کودبیت گه له ک ئیزا یین ب نهفی رهنگی ل نهفی وه لاتی هاتنه کن، لی

"هەر پینچ شه‌مبا ئیکێ زه‌لامین هه‌سه‌دار بشتی رۆژ ئافا بوونی دیتن زه‌رۆ فانوسا وئ د ده‌ست ده‌یه و به‌ره‌و گۆرستانی دچت، ل هنداف کیلیا سه‌ری زه‌لامی خوه سه‌کی و گۆت: هه‌ی ئبلیس، هه‌ی بن دنیایی، هه‌ی مامکی قیری، دئی بخوه. تراری ریخی ب کیلیا سه‌ری وی ده‌ کر.

هه‌موویان پینکفه‌ گازی کری: نه‌لقه‌ هه‌ی دئی چۆکین زه‌رۆ شه‌سه‌ستن، دجه‌ ده‌ بوو په‌که‌ر، قۆلوزینا گۆندیا ب سه‌ر گۆرستانی ده‌ هانن.. هندا شالۆک د ده‌ست دا. هندا مصاص، بئ ب گۆپال. " (53)

ژبه‌ر ئه‌وی کریارا (زه‌رۆ) ئه‌نجامدایی گۆندی هه‌می لی کوم بین و بریارا سزادانا وئ دان، چونکی زه‌رۆی کاره‌کی خراب ئه‌نجامدایه‌ و ئه‌و که‌سی لده‌ف خه‌لکی پیرۆز ئه‌وی تراری ریخی سه‌ر کیلیا ویدا کریه، ئه‌فه‌ ژ وکی تاوانی یه‌ بۆ ئه‌وی و گۆندی رازی نینن لسه‌ر ئه‌فی چهندی، چونکی زه‌لامی کورت زه‌لامه‌کی خودان باوه‌ر بوو ده‌ستین پیرۆز هه‌بوون، زه‌رۆ ترسیا گۆندی وئ ب کۆژن، به‌لی ده‌می قیایی ئه‌گه‌ری ئه‌وی کریاری دبیژیت:

"هه‌موویان پینکفه‌ ب ئیک ده‌نگ گۆت: کا بیژه‌ یا ته‌ کری که‌سی نه‌کری یه، ئه‌می فی شه‌فی ته‌ کنه‌ قۆربانا کیلیا زه‌لامی کورت. هه‌ما تو چ دیژی بۆ خوه‌ بیژه‌ . مه‌لای گۆت: راهه‌ستن. باری کۆشتنا مرۆفه‌کی بئ شریعت گه‌له‌ک گرانه‌ .. بلا باخشت کا دئی چ بیژت " (54).

لئیره‌ گۆندیا هه‌ولا کۆشتنا زه‌رۆی دان و قیای ئه‌و تاوانا وئ کری بگه‌هیت سزایی خوه‌ لی مه‌لا ریکی ناده‌ت وان و ئاکو ئه‌گه‌ری وئ کریاری بزانیته‌ ژبه‌ر چ ئه‌وی ئه‌ف چهنده‌ ئه‌نجامدایه‌ . زه‌رۆ ژ ئه‌گه‌ری دده‌ته‌ خویاکرن و دبیژیت:

"زه‌رۆ بده‌نگه‌کی خه‌تی و مه‌لوول گۆت:

"به‌ری بمرت، ئه‌و دو-سی رۆژبوون گه‌له‌ک نه‌خوه‌ش بوو، چهند ئه‌ز دبه‌را هاتامه‌ و چویامه‌ مینا زارۆکان دخریکی و سی ریزی رۆندک ب رووی وی ده‌هاتنه‌ خورای، هه‌تا ره‌ین وی یین سه‌بی شل دکرن، ئه‌زا روومه‌ به‌ر سه‌ری وی، رۆندکی وی زوها‌م و ل به‌ر دلی دم.. ئه‌و هندی دی دگری هه‌تا وئ سويا رۆژه‌یری، قیجا دا مرت، ئه‌ز ل به‌ر سه‌ری وی رونشتم. سه‌ری وی دانا سه‌ر چویکی خوه‌ و ژیره‌ گۆت: ده‌رویش تو مرۆفه‌کی چاکی، مرۆقین چاک ژ مرئی ناترسن، به‌لکو باوه‌رناکان دئی که‌نگی مرن دا چنه‌ به‌هشتی ... هندی دی خریکی چوو، جاره‌کی زمانی وی فه‌رست و ژ بئی پیا کره‌ فیری: هه‌ی به‌نیا خودی ئه‌هز نه‌ ده‌رویشم! ئه‌ز

مه‌نده‌هوش و شاش ماینه‌ و کارین خوه‌ راوستاندینه‌ تنی (زه‌رۆ) نه‌هیت یا به‌رده‌وامه‌ د کارین خوه‌ یین رۆژانه‌ هه‌رژهنده‌ (زه‌رۆ) که‌سه‌کا نیزیکی (زه‌لامی کورت) بوویه‌ و هه‌فزینا وی بوو، به‌لی شین بوو نه‌کریه‌ و هه‌ر دچینه‌ سه‌ر کارین خوه‌ یا به‌رده‌وامه‌، لی گۆندی حیه‌تی دمینن ژ ره‌فتارین وئ، چونکی هه‌می ب باوه‌ری و چافه‌کی پیرۆز به‌ریخوه‌ دنه‌ هه‌فزینی وئ به‌لی بۆ وئ گرنگ نینه‌ مرنا هه‌فزینی وئ، ئاکو ژینت گۆندی لوما ژیدکه‌ن هه‌روه‌کی (حه‌لی) دبیژیت: (که‌چي مالباب ویرانی ما تو ناترسی!؟) تاراده‌کی زیده‌ ترسا وی زه‌لامی کورت چوویه‌ دلی ئه‌وان دا پرسا ترسا وی ژ هه‌فزینا وی دکه‌ن لی ب ئه‌وی هه‌چ ترس نینه‌، دبه‌ردوامیدانا ئه‌فی چیرۆکی

"حه‌لی ب ترس و سه‌هه‌مکا مه‌زن به‌ر ب گۆرا زه‌لامی کورت فه‌ چوو، دیت کیلیا سه‌ری وی که‌سه‌که‌.. فه‌جنفی، سه‌د جارن نافی خودی ئینا، هه‌تا نیزیکی بووی چ بیینت، کیلیا وی ب ریخا چینلان هاتیه‌ هه‌نوو. لئفا خوه‌ گه‌ست، هیدی پاچه‌ هات بۆ خوه‌ گۆت ئه‌فه‌ غه‌زه‌با فی کریارا خرابه‌، له‌و ب شه‌ف دنالت!

ل فه‌گه‌ریانی ما د هزران ده‌ کا که‌ گۆرا زه‌لامی کورت ته‌وزاندی. هه‌ر د جه‌ ده‌ گۆت ژ وئ د ئه‌لا زه‌رۆ پینقه‌ نینه‌، " (51)

لئیره‌ ئه‌و که‌سی ئه‌وان پیرۆزی ددانان دیتن کۆکیلیا وی یا هاتیه‌ ته‌وزاندن ژ بیساتیا چینلی، ئه‌فه‌ کاره‌کی خراب بوو لده‌ف گۆندیا، ئه‌و که‌سا ئه‌ف چهنده‌ ژ دیتی (حه‌لی) بوویه‌ دیاره‌ ئه‌ف ژنه‌ گه‌له‌ک هه‌زا گه‌ریان و ئاخشتنا زیده‌ لده‌ف هه‌بوویه‌، بئ کۆ بزانت کئی وه‌کریه‌ ئیکسه‌ر دبیژیت (زه‌رۆ) ئه‌ف کاره‌ ئه‌نجامدایه‌، به‌لی هه‌ر ته‌نا نه‌بۆ خه‌لکی گۆندی ب ئه‌فی چهندی ئه‌گه‌هدار کر ده‌می دبیژیت:

"چار گافال پشت خوه‌ زفری، ب لیفان تلان گازی پیره‌کان کر و هیدی دین لیقاشه‌ گۆت: ته‌ماشه‌ کن کیلیا وی ب ژ که‌سک بوویه‌! ئه‌ف ناله‌نا له‌ یا فی غه‌زه‌بی یه!" (52)

بیگومان ئه‌و که‌سین هه‌زا ماییتکرنی هه‌هیت دیشیت هه‌می کاران که‌ت هه‌روه‌کی لئیره‌ یا دیار، کۆ ئه‌فی ژنی پیره‌کین گۆندی ژ ئه‌گه‌هدار کرن و گۆت گۆت هاتنه‌ گۆتن گه‌له‌ک خرابی ئه‌ف کریاره‌ دیتن، کارتیکرنا ئه‌فی زه‌لامی کورت تاراده‌کی وه‌سا بۆ هه‌ر چ نشتی خراب هه‌با دایژن ئه‌فه‌ ژبه‌ر مرنا ویه، که‌واته‌ دیارده‌کا جفاکی یا وه‌سا یه‌ کۆ ئه‌و زه‌لام پیرۆزی دانا. ئه‌فه‌ چهنده‌ به‌رده‌وام بوو چافدیریا هه‌فزینا وی کرن ده‌می دیتین:

11. هه مان ژیدەر، بپ 169 .
  12. عبدی حاجی، چەند تیۆرەکنین رەخنا ئەدەبی، بپ 30 .
  13. ئەحمەد یاسین، بێنەماین رەخنەیا ئەدەبی د رۆژنامەفانییا دەقەرا بادینان دا رۆژنامەیا وار وەك نموونە، بپ 105 .
  14. عمر محمد گالاب، المذاهب النقدية دراسة و تکلیق، کلیه الاداب، ص 170 .
  15. ابراهیم محمود خلیل، النقد الادبی الحدیپ من المحاکاه الی التفتیک، ص 68 .
  16. ابراهیم خلیل، (2002)، فی النقد و النقد الالسنی، منشورات امانه، عمان الکبری، ص 52 .
  17. بەنگین ئیبراهیم حەمەن کۆچەر، رەخنەیا جفاکی د رۆمانین حەسەنە مەقن دا، بپ 34 .
  18. رزاق بعرە مروه، (2015-2016)، النقد الاجتماعي عند محمد مصایف من خلال كتابه "الروایه لعربیه الجزائریه الحدیپه بین الواقعیه و التزام"، رساله ماجستیر، جامعە قاصدی مریاح و رقاه، کلیه الاداب و اللغات، قسم اللغة و الادب العربی، ص 8 .
  19. هه مان ژیدەر و هه مان بەر پەر .
  20. رینین خلیل قادر، (2011)، میتودی رەخنەیا کۆمەلایەتی له لیکولینەوهی ئەدەبیدا، گوڤاری رامان، ژماره (167)، ههولیر، بپ 66 .
  21. هه مان ژیدەر و هه مان بەر پەر .
  22. بەنگین ئیبراهیم حەمەن کۆچەر، رەخنەیا جفاکی د رۆمانین حەسەنە مەقن دا، بپ 35 .
  23. عمر محمد گالاب، المذاهب النقدية دراسة و تکلیق، کلیه الاداب، ص 183 .
  24. محمد مندور، (1997)، النقد و النقاد المعاصرون، للنشر و الکتباع، مکتبه النهج، مصر، ص 234 .
  25. هه مان ژیدەر، بپ 235 .
  26. هه مان ژیدەر، بپ 185 .
  27. د. فوئاد رەشید، (2005)، رەخنەیا رۆمانی کوردی، 1973-1999، چاپخانا روون، سلێمانی، بپ 98 .
  28. هه مان ژیدەر و هه مان بەر پەر .
  29. گراد الکبیسى، مداخل فی النقد الادبی، ص 25 .
  30. هه مان ژیدەر و هه مان بەر پەر . هه مان ژیدەر، بپ
  31. یادگار رەسول بالەکی، (2005)، سبکاتی تازەکردنەوهی شعری کوردی 1898-1932، چاپخانا وەزارە تا پەرورەدنی ههولیر، چاپا ئینکی، بپ 27-34 .
  32. نازاد عەبدولواحید کەریم، (2005)، سۆسیۆلۆژیای شعری کوردی، چاپی یەکەم ههولیر، بپ 143 .
  33. ئسماعیل هاجانی، (2008)، مەیدانا کووچکان، چاپا ئینکی، چاپخانا هاوار، دھوک، بپ 12 .
  34. هه مان ژیدەر، بپ 13 .
  35. ئسماعیل هاجانی، مەیدانا کووچکان، بپ 19 .
  - چیرۆکئینسی بریکا ئەفان دیاردا ئەو رویدانین دناڤ جفاکیا هەنە، بەدەتە خویاکرن و ریکا چارەسەری بۆ ئەوان دیاردا پەیدا بکەت، د زوریەیا چیرۆکین (هاجانی) دا، ئاماژەدایە دیاردین جفاکی دشین بێژین بەرھەمی ئەوی تزی بویە ژ رویدانین جفاکی و پتر ئەو لایەن دیارکرنە ئەوین دناڤ جفاکیا هاتینە پەیرەوکرن .
  - چیرۆکئینسی ئاماژەیا پرانییا بەتین سەرھەمی خوەدایە .
  - ئینسەری شیۆازی خوەی هونەری ئەو دیاردین بەرپەلاف دناڤ جفاکیا هەنە دناڤ چیرۆکین خوەدا بەرھەستەکرنە، ئانکو وەکو ئاماژەدان ئەو پەیف و تەکنیکین تاییەت ب چیرۆکئە هەنە وەکو هونەرەك بکارئینایە بو نموونە (گوتنەکا مەزنا یا ن پەشەك گریدای ئەوان دیاردافە) دناڤا بەرھەمی خوەدا پەیرەو کرپە .
- ### 5. پەراویز و ژیدەر
1. عبدی حاجی، (2008)، چەند تیۆرەکنین رەخنا ئەدەبی، چاپا ئینکی، چاپخانا سپیریز - دھوک، بپ 29 .
  2. ئەحمەد یاسین، (2015)، بێنەماین رەخنەیا ئەدەبی د رۆژنامەفانییا دەقەرا بادینان دا رۆژنامەیا وار وەك نموونە، چاپا ئینکی، چاپخانا خانى، کوردستان، دھوک، بپ 102 .
  3. گراد الکبیسى، (2009)، مداخل فی النقد الادبی، دار اليازوری العلمیه للنشر و التوزیع، الاردن، عمان، ص 25 .
  4. صلیحە بن زیادى، (2015-2016)، النقد الاجتماعي فی المسرح الجزائري "مسرح عبدالقادر علولة نموذجاً"، اشراف: حکیمه سببعی، رساله ماجستیر، کلیه الادب و اللغات، قسم اللغة العربیه، ص 13 .
  5. بەنگین ئیبراهیم حەمەن کۆچەر، (2014)، رەخنەیا جفاکی د رۆمانین حەسەنە مەقن دا، بێسەرپەرشتیا: پ. د. فاروق ئیسماعیل و د. هه فال سەلیم تەیب، ناما ماستەری، ماردین، بپ 30 .
  6. ابراهیم محمود خلیل، (2015)، النقد الادبی الحدیپ من المحاکاه الی التفتیک، قسم اللغة العربیه و ادابها، جامعە الاردنیه، للکتباع و النشر، دار المسیره، ص 66 .
  7. عناد غزوان اسماعیل و جعفر صادق الخلیلی، (1986)، خمسە مداخل الی النقد الادبی، دار الشئون الثقافیه، العراق، بغداد، ص 138 .
  8. مجموعە من الکتاب، مداخل الی مناهج النقد الادبی، ص 144 .
  9. د. صلاح فجل، (2005)، مناهج النقد المعاصر، للنشر و الانتاج، آکس، نیل، القاہرہ، ص 32 .
  10. عمر محمد گالاب، (1993)، المذاهب النقدية دراسة و تکلیق، کلیه الاداب، جامعە الموصل، للنشر و الکتباع، دار الکتب، ص 168 .

36. هه‌مان ژێدەر، بپ 22.
37. ئساعیل هاجانی، مه‌یدانا کووچکان، بپ 36.
38. هه‌مان ژێدەر، بپ 66.
39. هه‌مان ژێدەر، بپ 68.
40. هه‌مان ژێدەر و هه‌مان به‌ر په‌ر.
41. ئساعیل هاجانی، مه‌یدانا کووچکان، بپ 87-88.
42. هه‌مان ژێدەر، بپ 89.
43. هه‌مان ژێدەر، بپ 90.
44. ئساعیل هاجانی، مه‌یدانا کووچکان، بپ 104-105.
45. هه‌مان ژێدەر، بپ 109.
46. ئساعیل هاجانی، مه‌یدانا کووچکان، بپ 133.
47. هه‌مان ژێدەر، بپ 138.
48. ئساعیل هاجانی، مه‌یدانا کووچکان، بپ 30.
49. هه‌مان ژێدەر، بپ 31.
50. ئساعیل هاجانی، مه‌یدانا کووچکان، بپ 116.
51. هه‌مان ژێدەر، بپ 119.
52. هه‌مان ژێدەر و هه‌مان به‌ر په‌ر.
53. هه‌مان ژێدەر، بپ 120.
54. هه‌مان ژێدەر، بپ 121.
55. هه‌مان ژێدەر، بپ 122.
56. هه‌مان ژێدەر، بپ 125.
57. هه‌مان ژێدەر، بپ 127.

2.6 په‌رتۆك ب زمانێ عه‌ره‌بی

1. ابراهیم خلیل، (2002)، فی النقد و النقد الالسنی، منشورات امانة، عمان الکبری.
2. ابراهیم محمود خلیل، (2015)، النقد الادبی الحدیث من المحاکاة الی التفکیک، قسم اللغة العربیة و ادابها، جامعة الاردنیة، للطباعة والنشر، دار المسیره.
3. د.صلاح فضل، (2005)، مناهج النقد المعاصر، للنشر و الانتاج، اطلس، نیل، القاهرة.
4. عمر محمد طالب، (1993)، المذاهب النقدیة دراسة و تطبیق، کلیة الاداب، جامعة الموصل، للنشر و الطباعة، دار الکتب.
5. عناد غزوان اساعیل و جعفر صادق الخلیلی، (1986)، خمسة مداخل الی النقد الادبی، دار الشئون الثقافیة، العراق، بغداد.
6. طراد الکبیسسی، (2009)، مداخل فی النقد الادبی، دار الیازوری العلمیة للنشر و التوزیع، الاردن، عمان.
7. محمد مندور، (1997)، النقد و التقد المعاصرون، للنشر و الطباعة، مکتبة النهضة، مصر.
8. مجموعة من الکتاب، (1997)، مدخل الی مناهج النقد الادبی، ترجمة: رضوان طاطا، مراجعة: د.المصنف الشنوفی، علم المعرفة.

3.6 نامه‌بین نه‌کادی ب زمانێ کوردی

- به‌نگین ئیبراهیم هه‌می کوچه‌ر، (2014)، په‌خه‌یا جفاکی د رۆمانێن هه‌سه‌نی مه‌تی دا، به‌سه‌ره‌رشتیا: پ.د. فاروق ئیساعیل و د.هه‌قال سه‌لیم ته‌یب، ناما ماستنه‌ری، ماردين.

4.6 نامه‌بین نه‌کادی ب زمانێ عه‌ره‌بی

1. صلیحة بن زیادی، (2015-2016)، النقد الاجتاعی فی المسرح الجزائري "مسرح عبدالقادر علوة نموذجا"، اشراف: حکیمه سبعی، رسالة ماجستیر، کلیة الادب و اللغات، قسم اللغة العربیة.
2. رزاق بعة مروة، (2015-2016)، النقد الاجتاعی عند محمد مصایف من خلال کتابه "الروایة لعربیة الجزائریة الحدیثة بین الواقعیة و التزام"، رسالة ماجستیر، جامعة قاصدی مریاح و رقلة، کلیة الادب و اللغات، قسم اللغة و الادب العربی.

6. لستا ژێدهران

1.6 په‌رتۆك ب زمانێ کوردی

1. نه‌حمه‌د یاسین، (2015)، به‌نه‌مان ره‌خه‌نیاه ته‌ده‌بی د رۆژنامه‌فانییا ده‌فه‌را بادینان دا رۆژنامه‌یا وار وه‌ك نمونه، چاپا ئیكی، چاپخانا خانی، كوردستان، دهوك.
2. ئساعیل هاجانی، (2008)، مه‌یدانا کووچکان، چاپا ئیكی، چاپخانا هاوار، دهوك.
3. نازاد عه‌بدولواحد كه‌رم، (2005)، سۆسیۆلۆژیای شیعرێ کوردی، چاپی یه‌كه‌م هه‌ولێر.
4. رییین خه‌لیل قادر، (2011)، مه‌یتودی په‌خه‌نی كومه‌لایه‌تی له‌ لیکۆلینه‌وه‌ی نه‌ده‌ییدا، گوڤاری رامان، ژماره‌ (167)، هه‌ولێر.
5. فوئاد ره‌شید، (2005)، ره‌خه‌نی رۆمانی کوردی، 1973-1999، چاپخانی روون، سلێمانی.
6. عبیدی حاجی، (2008)، چه‌ند تیۆره‌کین ره‌خه‌نا ته‌ده‌بی، چاپا ئیكی، چاپخانا سپێرتیز-دهوك.